

yuqori sinflarda normal maktablarning 5-9-sinflarda darslikdan foydalanib olib boriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Umumiy pedagogika R .A .Mavlonov ,N.H.Rahmonqulova .Toshket-2018
2. Maxsus pedagogika.R.M.Po'latova Toshkent -2005
3. Pedagogika nazariyasi va tarixi .N.Rahmonqulov . Toshkent -2010.

INKLYUZIV TA'LIMNING SHAHAR VA QISHLOQLARDA IMKONYATI CHEKLANGAN BOLALAR VA ULARNING OTA- ONALARI UCHUN YARATILADIGAN QULAYLIKLARI

Norqulova Risolat Baxromovna

*Axborot texnologiyalari va menejment universiteti defektologiya yo'nalishi 2-
kurs talabasi*

Annotatsiya: *Inklyuziv talimning qulayliklari ,qishloq va shaharlarda inklyuziv ta'lim ishlari bo'yicha olib boriladigan pedagogik maxorat va inklyuziv talimda ota-onalar va bolalar o'rtasidagi munosabatlarni yanada mustaxkamlanishi va jamiyatda yanada tezroq va osonroq o'z o'rnini egallashlariga inklyuziv ta'limning imkoniyatlari haqida yanada kengroq tushunchaga ega bo'lamiz.*

Kalit so'zlar: *Nogironligi bor bolalarning ota-onalari bag'rida va o'z tengdoshlari bilan birga ta'lim olishlari, aholi o'rtasida inklyuziv ta'limni joriy etish.*

Kirish

Hozirgi vaqtda hayotimiz yegillashtirish uchun talaygina imkoniyat eshiklari ochilga ajoyib bir davrda yashar ekanmiz. Bu albatta bizning yevropa davlatlariga mos va xos ta'lim tizimi hisoblangan inklyuziv ta'lim tizimining joriy etilishi ham shular jumlasiga kiradi desak mubolag'a bo'lmaydi albatta.Bunday imkoniyatlar ayniqsa qishloq va shahar sharoitlarida istiqomat qiladigan aholiga juddayam mos keladi. Misol uchun: Qishloqdan shaharga maxsus maktabga farzandini olib boradigan ota-onalarga bir qancha yengillik yaratadi albatta.O'z hududlariga maxsus emas balki barcha bolalar qatori ta'lim oladigan umum ta'lim maktabda ta'lim olishlari ota-onalar uchun bu albatta juddayam katta

xursandchilikdir. Inklyuziv ta'limda maxsus maktabdagi barcha bolalar emas balki nogironligi o'rtacha yengil va yengil o'rtacha og'ird nuqsonga ega bolalar o'z hududlaridagi umumta'lim maktablarda ta'lim olishlari va o'z ota-onalari bagr'ida o'sib ulg'ayishlari qolaversa atrofdagi tengdoshlari bilan do'stona munosabatda va ularga mexr-oqibat va shukronalik tuyg'ulari bilan ulg'ayishlari aniq albatta.

Umumta'lim maktablarida tiflo, surdotexnik vositalar, maxsus tibbiyot uskunalar bo'lmaydi. Sinfda o'quvchilar soni 25 tadan-35 gacha yetadi va oqibatda ularning barchasiga ko'p vaqt ajrata olmaydi. Umumta'lim maktablarda o'quvchilarda maxsus malaka va ko'nikmalarni shakllantirish uchun mutaxassislar bo'lmaganligi sababli, imkoniyat topish qiyin.

Umumta'lim maktablarda alohida dastur va darsliklardan foydalanish imkoniyati bo'lmaydi. Inklyuziv ta'lim tizimi integrasilashgan ta'lim tizimidan uzining mazmun – moxiyati, maqsadi, vazifalari va harakat dasturi bilan farqlanadi. Inklyuziv ta'lim bu -davlat siyosati bo'lib, maxsus tarbiyaga muhtoj va sog'lom bolalar o'rtasidagi to'siqlarni bartaraf etish, maxsus ta'limga muhtoj bolalar, (ayrim sabablarga ko'ra maxsus tarbiyaga muhtoj bo'lgan) o'smirlar rivojlanishda uchraydigan nuqsonlar yoki iqtisodiy qiyinchiliklardan qat'iy nazar ijtimoiy hayotga moslashtirishga yo'naltirilgan umumta'lim jarayoniga qo'shishni ifodalovchi ta'lim tizimidir. Inklyuziv ta'lim alohida yordamga muhtoj bolalarni normal rivojlanishdagi bolalar bilan teng xuquqlilik asosida ta'lim tarbiya olishlarini taminlaydi.

Shuning uchun ham ahamiyatlidir. Tavsiyalarda barcha bolalarning ta'lim olish muhitini o'rganib maxsus ehtiyojli bolalarning ta'limiy ehtiyojlariga umumiy baho beriladi. Asosiy ma'no shundaki, sog'ligining yomonlashuvi yoki rivojlanishining orqada qolishi sababli alohida ehtiyojga ega bo'lgan bolalarni ham mumiy ta'lim jarayoniga kushish mumkin. Inklyuziv ta'limda, ta'lim berishning diqqat markazida bola turadi (o'quv rejasi emas) deb bu jarayonga yondashadi. Ushbu yondashuvlar bolalar xar xil sharoitda o'qiydi, rivojlanadi, ma'lumotni xar xil tezlikda qabul qiladi degan e'tirofga asoslanadi. Ular xar bir bolaning shu qatorda maxsus ehtiyojli bolalarning ham ehtiyojlarini qondiradigan ta'lim muxitini yaratib berishga qaratilgan. Umumta'lim maktablarida tiflo, surdotexnik vositalar, maxsus tibbiyot uskunalar bo'lmaydi. Sinfda o'quvchilar soni 25 tadan-35 gacha yetadi va oqibatda ularning barchasiga ko'p vaqt ajrata olmaydi. Umumta'lim maktablarda o'quvchilarda maxsus malaka va ko'nikmalarni shakllantirish uchun mutaxassislar bo'lmaganligi sababli, imkoniyat topish qiyin.

Umumta'lim maktablarda alohida dastur va darsliklardan foydalanish imkoniyati bo'lmaydi. Inklyuziv ta'lim tizimi integrasilashgan ta'lim tizimidan

uzinig mazmun – moxiyati, maqsadi, vazifalari va harakat dasturi bilan farqlanadi. Inklyuziv ta’lim bu -davlat siyosati bo’lib, maxsus tarbiyaga muhtoj va sog’lom bolalar o’rtasidagi to’siqlarni bartaraf etish, maxsus ta’limga muhtoj bolalar, (ayrim sabablarga ko’ra maxsus tarbiyaga muhtoj bo’lgan) o’smirlar rivojlanishda uchraydigan nuqsonlar yoki iqtisodiy qiyinchiliklardan qat’iy nazar ijtimoiy hayotga moslashtirishga yo’naltirilgan umumta’lim jarayoniga qo’shishni ifodalovchi ta’lim tizimidir. Inklyuziv ta’lim alohida yordamga muhtoj bolalarni normal rivojlanishdagi bolalar bilan teng xuquqlilik asosida ta’lim tarbiya olishlarini taminlaydi.

Shuning uchun ham ahamiyatlidir. Tavsiyalarda barcha bolalarning ta’lim olish muhitini o’rganib maxsus ehtiyojli bolalarning ta’limiy ehtiyojlariga umumiy baho beriladi. Asosiy ma’no shundaki, sog’ligining yomonlashuvi yoki rivojlanishining orqada qolishi sababli alohida ehtiyojga ega bo’lgan bolalarni ham mumiy ta’lim jarayoniga kushish mumkin. Inklyuziv ta’limda, ta’lim berishning diqqat markazida bola turadi (o’quv rejasi emas) deb bu jarayonga yondashadi. Ushbu yondashuvlar bolalar xar xil sharoitda o’qiydi, rivojlanadi, ma’lumotni xar xil tezlikda qabul qiladi degan e’tirofga asoslanadi. Ular xar bir bolaning shu qatorda maxsus ehtiyojli bolalarning ham ehtiyojlarini qondiradigan ta’lim muxitini yaratib berishga qaratilgan. Umumta’lim maktablarida tiflo, surdotexnik vositalar, maxsus tibbiyot uskunalar bo’lmaydi. Sinfda o’quvchilar soni 25 tadan-35 gacha yetadi va oqibatda ularning barchasiga ko’p vaqt ajrata olmaydi. Umumta’lim maktablarda o’quvchilarda maxsus malaka va ko’nikmalarni shakllantirish uchun mutaxassislar bo’lmaganligi sababli, imkoniyat topish qiyin.

Umumta’lim maktablarda alohida dastur va darsliklardan foydalanish imkoniyati bo’lmaydi. Inklyuziv ta’lim tizimi integrasilashgan ta’lim tizimidan uzining mazmun – moxiyati, maqsadi, vazifalari va harakat dasturi bilan farqlanadi. Inklyuziv ta’lim bu -davlat siyosati bo’lib, maxsus tarbiyaga muhtoj va sog’lom bolalar o’rtasidagi to’siqlarni bartaraf etish, maxsus ta’limga muhtoj bolalar, (ayrim sabablarga ko’ra maxsus tarbiyaga muhtoj bo’lgan) o’smirlar rivojlanishda uchraydigan nuqsonlar yoki iqtisodiy qiyinchiliklardan qat’iy nazar ijtimoiy hayotga moslashtirishga yo’naltirilgan umumta’lim jarayoniga qo’shishni ifodalovchi ta’lim tizimidir. Inklyuziv ta’lim alohida yordamga muhtoj bolalarni normal rivojlanishdagi bolalar bilan teng xuquqlilik asosida ta’lim tarbiya olishlarini taminlaydi.

Shuning uchun ham ahamiyatlidir. Tavsiyalarda barcha bolalarning ta’lim olish muhitini o’rganib maxsus ehtiyojli bolalarning ta’limiy ehtiyojlariga umumiy baho beriladi. Asosiy ma’no shundaki, sog’ligining yomonlashuvi yoki rivojlanishining orqada qolishi sababli alohida ehtiyojga ega bo’lgan bolalarni

ham mumiy ta’lim jarayoniga kushish mumkin. Inklyuziv ta’limda, ta’lim berishning diqqat markazida bola turadi (o‘quv rejasi emas) deb bu jarayonga yondashadi. Ushbu yondashuvlar bolalar xar xil sharoitda o‘qiydi, rivojlanadi, ma’lumotni xar xil tezlikda qabul qiladi degan e’tirofga asoslanadi. Ular xar bir bolaning shu qatorda maxsus ehtiyojli bolalarning ham ehtiyojlarini qondiradigan ta’lim muxitini yaratib berishga qaratilgan.[1]

Inklyuziv ta’lim birgina nuqsoni yoki nogironi bor bolalar va sog’lom bolalar bilan birgalikda ta’lim olishlari ulaning jamiyatda o‘z o‘rnilarini topishga yanada yordam bersa. Ularning ota-onalari uchun o‘z farzandlari ko‘z oldilarida o‘sib ulg‘ayishlari va oilada yanada bir-birlariga mexrli va oqibatli bo‘lishlari, oilada mustaxkam munosabatlarga ham sabab bo‘ladi albatta. O‘rtacha va yengil nuqsonga ega bolalar atrofdagi barcha tengdoshlari singari bolalikning o‘ziga xos va mos davrlarini o‘z oilalari davrasida o‘tkazib ulg‘ayishlari bu albatta quvonarli holdir.

Qolaversa bolalar ulg‘ayganlari sari atroflarida yaqinlari davrasida ya’ni qizlar onalari yoki opa-singillar ,dugonalari, o‘g‘il bolalar esa otalari, aka-ukalari, yoki o‘rtoqlari bilan ko‘proq birga bo‘lishlari va ularga o‘z ichki xis-tuyg‘ularini ya’ni (emotsiyalarini) oshkorona aytishlari kabi holatlarda hamda oilada o‘z o‘rinlariga ega bo‘lishliklari va o‘zlarini barcha sog’lom tengdoshlari qatorida ekanliklarini his qilib ulg‘ayishlari inklyuziv ta’lim tizimi qulayliklaridan biri hisoblanadi. Inklyuziv ta’lim tizimi yevropa davlatlari ta’lim tizimi bilan birgalikda va bizning o‘zbek mintalitimizga xos va mos jihatlari tanlab olingan holda inklyuziv ta’lim tizimi joriy etildi. Albatta bunday shart-sharoitlar bejizga emas barchasi davlatimizning ravnaq topishi va qolaversa yoshlarimizning teng huquqlikda o‘sib ulg‘ayishlari uchun ochilgan imkoniyatlar eshigi desak yanglishmagan bo‘lamiz.

Xop endilikda inklyuziv ta’limda imkoniyati cheklangan bolalarning turli xil toifalari ustida ish olib boriladi. Bular quydagilarni tashkil etadi:

- eshitish kamchiliklariga ega bo‘lgan bolalar (kar, zaif eshituvchi bolalar, kech kar bo‘lib qolgan bolalar);
- ko‘rish qobiliyati zaif (ko‘r, zaif ko‘ruvchi bolalar);
- aqliy rivojlanishida nuqsoni bo‘lgan bolalar;
- nutqiy nuqsonlari bor bolalar;
- harakat-tayanch a’zolarida kamchiliklari bo‘lgan bolalar;
- ruhiy rivojlanishi sust bolalar;
- mujassam kompleks nuqsonli ko‘r-kar-soqov bolalar;
- rivojlanishida murakkab ko‘p nuqsonli bolalar;

➤ autizm sindromiga chalingan bolalar. [2]

Imkoniyati cheklangan bolalar me'yorda rivojlangan tengdoshlari orasida inkluziv ta'limda yoki ixtisoslashtirilgan ta'lim-tarbiya muassasalarida tarbiyalanishi va o'qitilishi maqsadga muvofiq.

Bolaning umumiy rivojlanishiga har tomonlama kuchli ta'sir etgan nuqsonlarga uni imkoniyati cheklangan bola deb hisoblashga asos bo'lishi mumkin.

Biroq inkluziv ta'limning mazmun - mohiyati to'g'risidagi bilim va ma'lumotlar hali jamiyatda yetarli emas.

Inklyuziv ta'limning maqsad va vazifalari:

Inklyuziv ta'lim tizimida quyidagi maqsad va vazifalarning hal etilishi talab etiladi:

- ta'lim muassasasida imkoniyati cheklangan bolalar va o'smirlarning ta'lim olishlari uchun zaruriy psixologo - pedagogik, korreksion sharoitlarni yaratish, ularning imkoniyatiga yo'naltirilgan umumta'lim dasturlari va korreksion ishlarni amalga oshirish orqali ruhiy rivojlanishi, ijtimoiy moslashtirishni amalga oshirish;

- o'quvchilarning ta'limdagi tenglik xuquqini kafolatlash;
- jamiyatning va oilaning faol ishtirokida nogiron va sog'lom bolalarning ehtiyojlarini qondirish, ijtimoiy xayotga erta moslashtirish;
- imkoniyati cheklangan bolalar va o'smirlarni oilalardan ajralmagan holda yashash huquqini ro'yobga chiqarish;
- jamiyatda imkoniyati cheklangan bolalar va o'smirlarga nisbatan do'stona va mehr-muxabbatli munosabatni shakllantirishdir.

Yuqoridagi vazifalarni to'laqonli amalga oshirishda eng birinchi galda quyidagilarga e'tibor qaratish lozim:

Umumta'lim maktablarda o'quvchilarda maxsus malaka va ko'nikmalarni shakllantirish uchun mutaxassislar bo'lmaganligi sababli, imkoniyat topish qiyin.

Umumta'lim maktablarida alohida dastur va darsliklardan foydalanish imkoniyati bo'lmaydi. Inklyuziv ta'lim tizimi integratsilashgan ta'lim tizimidan o'zining mazmun – mohiyati, maqsadi, vazifalari va harakat dasturi bilan farqlanadi.

Inklyuziv ta'lim bu - davlat siyosati bo'lib, nogiron va sog'lom bolalar o'rtasidagi to'siqlarni bartaraf etish, maxsus ta'limga muhtoj bolalar, (ayrim sabablarga ko'ra nogiron bo'lgan) o'smirlar rivojlanishda uchraydigan nuqsonlar yoki iqtisodiy qiyinchiliklardan qat'iy nazar ijtimoiy hayotga moslashtirishga yo'naltirilgan umumta'lim jarayoniga qo'shishni ifodalovchi ta'lim tizimidir.[4]

Xulosa: Xulosa o'rnida shuni aytib o'tmog'imiz joizki Inklyuziv ta'lim alohida yordamga muhtoj bolalarni normal rivojlanishdagi bolalar bilan teng huquqlilik asosida ta'lim tarbiya olishlarini ta'minlaydi. Shuning uchun ham ahamiyatlidir. Oliy ta'lim tizimiga kiritilgan «Inklyuziv ta'lim tizimida rivojlanishda kamchiligi bo'lgan bolalarga ta'lim berish xususiyatlari» kursi inklyuziv ta'lim tizimining mohiyati, mazmuni, maqsadi va jabhalarini ochib beradi va bu haqidagi nazariy ma'lumotlar bilan talabalarni qurollantiradi.

Albatta bu borada O'zbekiston Respublikasi Ta'lim tizimini shakllantirish va uni yanada yuksaltirish va takomillashtirishga qaratilga bir qancha tashkiliy ishlar olib borilmoqda. Jumladan” Inklyuziv ta'limni “aholi o'rtasida jadal rivojlantirish maqsadida va o'quvchi va talabalarni o'z kasbini mukammal egallagan kuchli mutaxassis qilib tayyorlash va aholiga yanada kengroq tushuncha hosil qilishda va bolalarni ya'ni nogironligi bor va sog'lom bolalarni bir vaqtning o'zida ikki xil talim berish bilan birga ayniqsa turli xil vaziyatlarda albatta Nogironligi bo'lgan bolaga birinchi tez tibbiy yordamni bera olishi va ularga birdek munosabatda bo'lishi o'qituvchidan katta ma'suliyat talab etadi. Shunday ekan biz bunday mukammal kadrlarni tayyorlashda bir qancha dasturiy ta'lim tizimini o'rganishimiz va o'rgatishimiz kerak bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Inklyuziv ta'lim hospital pedagogika. N.B. Goipova. Namangan pedagogika instituti. Namangan-2024
2. Qarshi davlat universiteti pedagogika kafedirasi inklyuziv ta'lim fanidan . O'quv uslubiy majmua. Qarshi-2024
3. Axborot texnologiyalari va menejement universiteti. Inklyuziv ta'lim. Hospital pedagogika fanidan o'quv uslubiy majmua. Yusupov. B. Qarshi-2024
4. Inklyuziv talim . Darslik. Madtov Ilxom Yusup o'g'li. Toshkent-“Best-Publish”-2024